

Втеча до цифрового світу

Кризи вимагають адаптації, й кіберпростір надає притулок. Незабаром будуть і паспорти – вже будуються цифрові держави.

Проголошений «поворотний момент» багато чого вимагає від людей: зростання витрат на енергоносії, інфляції та відсоткових ставок призводить до обмежень та зміни поведінки. Проте зростає переконаність, що цих заходів навряд чи вистачить для порятунку планети, яка перебуває на межі смерті в екологічному сенсі, та для компенсування негативних наслідків багатополярних конфліктів. Потрібна більш далекосяжна адаптація людини, оскільки з сучасним станом технологій альтернативної енергетики навряд чи вийде підтримувати той самий спосіб життя, а більш ефективні рішення в багатополярному світі відсутні.

Дедалі більш кричущі суперечності, викликані цією трансформацією – зростання прибутків монополістів поряд із падінням доходів більшості населення, озброєння замість екологічних програм – створюють небезпеку. Політичний клас усвідомлює це та вдається до фінансових методів замирення, щоб запобігти можливому опору. Ці заходи доповнюються закликами до «адаптації». Індивідуальність та саморозвиток, що їх нещодавно обіцяли різні концепції (New-Work, стартапи, робота на платформах тощо), втрачають актуальність. «Питання особистої самореалізації є вторинним з огляду на загрози, пов'язані зі зміною клімату. Самозбереження може бути вдалим лише як колективний проект», – вважає берлінський соціолог Філіп Штааб. Участь у державних заходах із захисту довкілля, наприклад, у такому разі давала б людині «досвід колективної свободи та мобілізації».

Якщо зміна поведінки є необхідною, постає питання, які наслідки може мати зосередження на «індивідуальній адаптації». Тиск на індивіда задля адаптації вже сьогодні є високим, залученість і демократія мають глобальну тенденцію до зниження. «Відкриття» традиційних інститутів (політики, медіа, культури) з метою ширшого обговорення соціальних питань у габермасівському розумінні, яке мало б демократизувати, значною мірою провалилося, незважаючи

на потенціал соціальних мереж.

*Актори
багатополярного світу
припускають
далекосяжну ієрархічну
підпорядкованість
індивіда*

Заклики до індивідуальної адаптації, як і відсутність прогресу в залученості до політики, пов'язані також із конфронтаційним курсом глобальних гегемонів (Заходу, Китаю, Росії та «решти»). Актори багатополярного світу припускають далекосяжну ієрархічну підпорядкованість індивіда, вважають класові розбіжності значною мірою подоланими та використовують глобальні конфронтації для того, щоби легітимізувати свої негнучкі структури та, як наслідок, адаптацію індивіда: працівники Amazon та Alibaba не взаємодіють у глобальній профспілці, а є частиною дисциплінованої робочої сили своїх гегемонів.

Опір усередині багатополярних гегемонів, однак, стає важчим, адже вони вимагають дедалі більшої адаптації. Це аж надто очевидно в авторитарних суспільствах. Парадоксально, але саме вони дають уявлення про те, наскільки важливим опір є для забезпечення прогресу та виправлення. Адже, як пише в своєму романі «Дзеркало» китайський письменник Лю Цзінь, відомий також на Заході: «Суспільство, якому невідомі моральні помилки, мертво». Без опору настає стагнація та виникає потреба в ще більшій адаптації. Це заворожене коло врешті-решт стає нестерпним навіть для авторитарних гегемонів.

У демократичних країнах ще мало хто відкрито вимагає обмежень та адаптації – тільки Deutsche Bank підкреслював необхідність «своєрідної еко-диктатури» – тож їх доводиться запроваджувати непрямо, в більш-менш витончені способи.

У своїй знаменитій політичній утопії «Знедолені» Урсула К. Ле Гуїн у 1970-х роках описала екологічно проблемну планету з егалітарним суспільством, яке дає своїм членам соціально необхідні завдання, не примушуючи їх до цього відкрито. Проте з центрального діалогу роману зрозуміло, під яким тиском перебувають громадяни. Хоча від завдань можна відмовитися, навряд чи хтось це робить, оскільки «соціальне сумління» змушує індивідів утримуватися від власних ідей та мотивацій: «Ми не співпрацюємо, ми підкоряємось». Філіп Штааб у своїх міркуваннях про адаптацію згадує південнокорейських студенток, відправлених

на лісовідновлення. Ймовірно, студентки мали можливість відмовитися від цієї роботи, але навряд чи вчинили б так, оскільки це суперечило б їхньому розумінню обов'язку.

*Коли широкий опір
навряд чи можливий,
єдиним виходом
залишається втеча*

Індивідуальна адаптація робить опір менш імовірним. Ба більше, ті, хто пробує його чинити, викликають підозру, адже вони можуть бути агентами іншого гегемона. З цієї причини не існує екологічних, пацифістських чи робітничих рухів, які б діяли глобально. Отже, «злам» гегемоністської системи, підтримуваної цифровими технологіями, навряд чи буде завданням широкомасштабної контркультури – радше спеціалістів на кшталт Wikileaks або Greenpeace, які відмовляються від легітимізації через масові рухи на користь професіоналів, здатних на ризиковані дії.

Коли широкий опір навряд чи можливий, єдиним виходом залишається втеча. Цілком очевидно, що через кліматичну кризу та її економічні й політичні наслідки світ у найближчі роки стикнеться з проблемою потоків біженців з екваторіальних регіонів, життя в яких стає дедалі нестерпнішим.

*Відбуватиметься новий
масовий перехід у
кіберпростір*

Паралельно з цим, однак, відбуватиметься новий масовий перехід у кіберпростір. Перший подібний рух уже був на початку нового тисячоліття, коли розчаровані працівники технологічної індустрії почали самоорганізовуватися на платформах після офіційного робочого дня для занять проектами, що їх «справді цікавили» (Open source, «Вікіпедія» тощо), результатами яких вони безкоштовно ділилися з широким загалом (це, серед іншого, операційна система Linux, сервер Apache та браузер Mozilla).

За деякими ознаками, зараз може відбутися новий, більш масовий перехід у віртуальний простір. Країни Півдня, як-от Південно-Африканська Республіка, вже пробують «переселяти» своїх працівників на такі платформи, щоб вони могли працювати на західні компанії без необхідності залишати країну. Але цей шлях загалом відкритий і для приватних осіб на Заході: в кіберпросторі

обмеження фізичного світу (такі, як кліматична криза, автоматизація, багатополярні конфлікти) можна подолати або зняти.

*Такі країни, як Туніс,
ОАЕ та Вірменія, вже
намагаються
створювати афілійовані
«держави» в хмарі*

Нині в усьому світі існує близько 35 мільйонів підприємств, які можуть функціонувати незалежно від географічного розташування. Тож не дивно, що такі країни, як Туніс (Metatunisia), ОАЕ (Virtual Commercial City, Дубай) та Вірменія (Armenian Network State), вже намагаються відхопити шматки цього пирога, створюючи афілійовані «держави» в хмарі, які дозволяють своїм «цифровим громадянам» та їхнім підприємствам підключатися до державної території та послуг, підвищуючи цим свою гегемоністську конкурентоспроможність.

Можливо – таке припущення висуває американський підприємець Баладжі Шрінівасам (Balaji Srinivasam) – в хмарі також з'являться власні форми суспільства з конституцією, здатністю до колективних дій і власною «державною територією» (глобально розподіленою власністю членів спільноти, які тримають зв'язок через Інтернет).

Майкл Гардт і Антоніо Негрі сподіваються, що такі нові «комуни» зможуть розвивати інноваційні технології або використовувати «загальнодоступні цифрові товари», а потім ці «машинні структури» знаходитимуть вихід із глухих кутів шляхом демократизації: мільйони працівників входитимуть до цих глобально розподілених інноваційних хмарних республік, визначатимуть їхню внутрішню політику й цим покращуватимуть також свою переговорну позицію відносно урядів країн, громадянами яких вони є. Останні муситимуть прийняти вимоги хмарних працівників, інакше вони втратять свої позиції в багатополярній конкуренції.

І, нарешті, такі комуни могли б об'єднатися, адже буде певна суголосність мотивів і можливостей. Чи може зродитися новий колективний голос у багатополярному світі? Еміграція часто є єдиним виходом. У цьому випадку це активний рух, який може створювати нове на ходу. Роман Ле Гуїн, що характерно, завершується тим, що протагоніст залишає «планету знедолених», бо тільки в іншому місці він може розробити нові рішення.

Переклад з німецької Дар'ї Прусенко

Аяд Аль-Ані

Відень/Берлін

Професор, доктор Аяд Аль-Ані (Ayad Al-Ani) є асоційованим членом Центру цифрового майбутнього Ейнштейна в Берліні, викладає в Школі публічного лідерства в Університеті Стелленбоша, Південна Африка, та в Базельському університеті.

